

University of Groningen

Zorg voor en zorgen om alleenstaande minderjarige vreemdelingen

Smit, Monika

Published in:
Justitiële Verkenningen

DOI:
[10.5553/JV/016758502019045006006](https://doi.org/10.5553/JV/016758502019045006006)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2019

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Smit, M. (2019). Zorg voor en zorgen om alleenstaande minderjarige vreemdelingen. *Justitiële Verkenningen*, 45(6), 66-80. <https://doi.org/10.5553/JV/016758502019045006006>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Zorg voor en zorgen om alleenstaande minderjarige vreemdelingen

*Monika Smit**

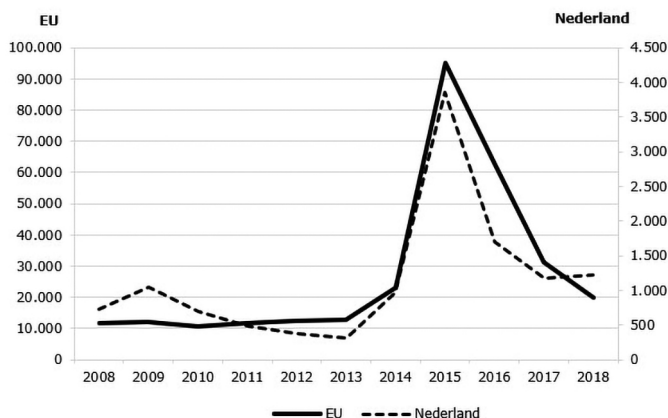
Onder de vele mensen die hun geboorteland verlaten op de vlucht voor oorlog, onderdrukking, vervolging, politieke onrust, natuurrampen en armoede zijn ook minderjarigen. De meesten blijven in de regio van herkomst, sommigen zoeken hun heil in Europa. Een deel van hen is alleen vertrokken, al of niet met medeweten van hun ouders, of is onderweg gescheiden geraakt van hen of van andere voor hen verantwoordelijke volwassenen. In deze bijdrage staat de vraag centraal hoe het alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv's), zoals deze jongeren van buiten de EU in Nederland worden genoemd, vergaat na aankomst in hun bestemmingsland. Daarbij gaat de aandacht vooral, maar niet uitsluitend, uit naar de situatie van amv's in Nederland.

In het navolgende wordt eerst een overzicht gegeven van de aantallen amv's die de afgelopen jaren in Europa en in Nederland arriveerden. Ook wordt een beeld geschetst van het huidige asielbeleid met betrekking tot amv's en de manier waarop zij worden opgevangen. Vervolgens wordt ingegaan op de trauma's en spanningen waar veel van deze jongeren voor, tijdens en na hun vlucht mee te maken hebben en op de weerbaarheid die hen ook kenmerkt. Tot slot wordt hun transitie naar zelfstandigheid besproken.

(Asiel)beleid en opvang met betrekking tot amv's in Nederland

Figuur 1 laat zien hoeveel amv's er de afgelopen jaren in Europa aankwamen en hoeveel van hen er in Nederland arriveerden. Duidelijk is

* Prof. dr. M. Smit is hoofd van de Onderzoeksafdeling Rechtsbestel, Wetgeving en Internationale en Vreemdelingenaangelegenheden van het WODC en bijzonder hoogleraar Psychosociale zorg voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Figuur 1 Instroom amv's in EU en Nederland (2008–2018)

Bron: Eurostat

dat de trends voor Europa en Nederland een vergelijkbaar patroon kennen en dat er in 2015, zowel in Europa als in Nederland, sprake was van een piek in de instroom. Er arriveerden toen in Nederland bijna 4.000 amv's, van wie 84% uit Afghanistan, Eritrea en Syrië kwam.¹ Dat was overigens niet de grootste piek in de recente geschiedenis. In 2000 kwamen er ruim 6.500 amv's in Nederland aan (VWN 2010), meer dan de helft uit Angola, China, Guinee en Sierra Leone. Nog weer eerder behoorden onder meer Vietnam, China, Somalië, Iran, Ethiopië en Zaïre/Congo tot de veel voorkomende herkomstlanden (Jaarverslagen 1990-2010 van Stichting De Opbouw en Stichting Nidos).

Sinds 1990 wordt in Nederland standaard in de voogdij van amv's voorzien. Tot 2002 gebeurde dit door Stichting De Opbouw, sindsdien door Stichting Nidos, de landelijke voogdijinstelling voor amv's. In 2018 werden er 1.821 nieuwe voogdijen uitgesproken en aan het eind van dat jaar had Nidos de voogdij over in totaal ruim 3.700 amv's. Totdat de amv 18 jaar wordt of totdat de ouders die taak weer over kun-

1 In 2017 en 2018 waren eveneens Eritrea en Syrië en daarnaast Marokko de belangrijkste herkomstlanden (VWN 2019).

nen nemen, vervult de voogd, een professional, het ouderschap en ziet toe op een goede uitoefening van de zorg voor de jongere (Nidos 2019).

De meeste amv's vragen asiel aan; in het verleden werden zij dan ook alleenstaande minderjarige *asielzoekers* (ama's) genoemd. Het asielbeleid met betrekking tot amv's is in de afgelopen decennia meermalen gewijzigd en ook hun opvang veranderde steeds.

Momenteel is de gang van zaken als volgt: op grond van een intakegesprek met de amv op het aanmeldcentrum (AC) in Ter Apel of Den Bosch besluit de voogd wat voor de jongere de meest passende opvang is. De meeste jongeren gaan naar een Proces Opvang Locatie (POL) voor amv's, maar kwetsbare jongeren en kinderen jonger dan 15 jaar worden in een opvanggezin geplaatst en jongeren die mogelijk slachtoffer zijn of dreigen te worden van mensenhandel in de beschermde opvang. De beschermde opvang ging begin 2008 van start toen er jongeren verdwenen uit de opvang en gevreesd werd dat zij slachtoffer waren van internationale mensenhandel. Ook zijn er jongeren die bij familie in Nederland gaan wonen. Na een rust- en voorbereidingstijd van enkele weken start de algemene asielprocedure.

Sinds begin 2016 worden amv's met en zonder verblijfsvergunning apart opgevangen, waarbij de begeleiding gericht is op het toekomstperspectief: integratie in Nederland of terugkeer naar het land van herkomst. Amv's met vergunning worden ondergebracht in een opvanggezin, bij voorkeur met vergelijkbare herkomst als de jongere (de 'cultuurgezinnen'), een kleine wooneenheid (KWE) of een kindergroep (KWG) onder verantwoordelijkheid van Nidos en georganiseerd door contractpartners (meestal instellingen voor jeugdhulp) of Nidos zelf. Per KWE wonen maximaal vier jongeren met een paar uur begeleiding per dag. In KWG's wonen maximaal negen jongeren met 24-uursbegeleiding. Een *systematic review* van O'Higgins e.a. (2018), waar ook twee Nederlandse studies deel van uitmaken (Bean e.a. 2007; Kalverboer e.a. 2017), laat zien dat gezinsplaatsingen, of andere plaatsingen met toegewijde zorg, samenhangen met een betere mentale gezondheid dan alleen leven of verblijven in grootschalige detentiecentra. Jongeren die wonen met mensen met dezelfde etnische achtergrond hebben weer betere uitkomsten dan jongeren in families met een andere etnische achtergrond.

Jongeren met een negatieve beschikking of een doorverwijzing naar de verlengde asielprocedure komen, als ze jonger dan 15 jaar zijn, in een

opvanggezin onder verantwoordelijkheid van Nidos en anders in een kleinschalige woonvoorziening van maximaal twintig kinderen onder verantwoordelijkheid van het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA). Zij worden, wanneer daar adequate opvang voorhanden is, geacht terug te keren naar het land van herkomst of een land waar zij eerder verbleven. Wanneer dat er niet is, mogen zij blijven tot hun 18e jaar, waarna zij geacht worden alsnog te vertrekken. Veel van deze jongeren vertrekken met onbekende bestemming voordat zij 18 jaar worden. Sommigen doen dit al voordat zij een beslissing hebben gekregen op hun asielverzoek en soms al na een paar maanden na hun aankomst.

Vertrek van amv's met onbekende bestemming komt ook in andere Europese landen voor en is een probleem dat in Nederland voorheen speelde rond Nigeriaanse meisjes en Indiase jongens. Nu speelt het vooral bij Noord-Afrikaanse en Vietnamese jongeren. De vraag is: reizen zij door naar familie elders in Europa, beginnen zij aan een risicovol illegaal bestaan in Nederland,² of worden ze wellicht in of buiten Nederland uitgebuit? Tijdens het mondeling vragenuur van de Tweede Kamer van 2 april 2019 heeft toenmalig staatssecretaris van Justitie en Veiligheid Harbers aan de Tweede Kamer een onderzoek toegezegd door het Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel naar de verdwijning van Vietnamese kinderen.

Trauma's en spanningen voor, tijdens én na de vlucht

De meeste vluchtelingen maken veel ingrijpende gebeurtenissen mee. In de literatuur worden alleenstaande minderjarigen als de meest kwetsbare vluchtelingen gezien. Onderzoekers rapporteren meer stressvolle gebeurtenissen bij amv's dan bij immigranten- en vluchtelingenkinderen die bij hun ouders wonen (Bean e.a. 2007; Müller e.a. 2019). Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het verlies van ouders of andere familieleden voor of tijdens de vlucht, uitbuiting, mishandeling, verkrachting, gijzeling en ontberingen tijdens lange tochten door de woestijn of tijdens de oversteek in gammele bootjes (zie ook Hodes 2019). Clayton (2019) beschrijft, op basis van interviews, een aantal

2 Zie over het leven als jongere zonder verblijfspapieren Staring & Aarts 2010.

van dergelijke ervaringen van amv's uit Eritrea, Afghanistan, Somalië en Syrië voordat zij in het Verenigd Koninkrijk aankwamen.

Een van de eerste Nederlandse onderzoeken naar amv's betrof een onderzoek in de jaren tachtig naar minderjarige bootvluchtelingen uit Vietnam. Nederland was vanaf medio jaren zeventig met de komst van deze jongeren geconfronteerd. In hun onderzoeksrapport gaan de auteurs uitgebreid in op de woon- en schoolsituatie van 112 Vietnamese pupillen (Van der Hoeven & De Kort 1984). Zij constateren dat de situatie voor de meeste jongeren goed is, maar dat 20 tot 25% kampt met problemen op het gebied van wonen en/of school, problemen die volgens hen in sterke mate worden bepaald door ingrijpende gebeurtenissen voor en tijdens de vlucht.

Sindsdien is er, zowel in Nederland als daarbuiten, veel onderzoek gedaan naar amv's. Een substantieel deel daarvan gaat in op wat deze jongeren meemaken voor en tijdens hun vlucht en wat dat betekent voor hun bestaan in het bestemmingsland.

Maar met de vaak gevaarlijke en traumatiserende reis, zonder de beschermende aanwezigheid van ouders, is het nog niet voorbij. Na aankomst in het voor hen vreemde land krijgen amv's veelal te maken met een samenleving en overheidsbeleid die, eufemistisch uitgedrukt, niet verwelkomend zijn (zie bijvoorbeeld Hodes 2019; Plener e.a. 2017). Weliswaar zijn in Nederland voor amv's veel zaken goed geregeld, ook volgens een recent rapport van het UNHCR, het vluchtelingenagentschap van de Verenigde Naties (UNHCR 2019): Nederland wordt over het algemeen gezien als goed voorbeeld binnen Europa, vooral wat betreft de opvang en voogdij. Maar in het UNHCR-rapport wordt ook geconcludeerd dat het principe van het belang van het kind nog niet genoeg tot zijn recht komt. Amv's worden nog niet genoeg betrokken bij beslissingen die hen aangaan en het belang van kinderen vormt in het vreemdelingenrecht weliswaar vaak een, maar niet altijd de belangrijkste overweging (Herweijer 2017). Zo is het opmerkelijk dat pleegkinderen sinds juli 2018 standaard tot 21 jaar in hun pleeggezin kunnen blijven, dit na een bestuurlijke afspraak tussen het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Jeugdzorg Nederland en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Echter, dit geldt niet voor amv's die in gezinnen opgevangen worden.

Ook tijdens de opvang in Nederland kunnen er stressvolle dingen gebeuren. Staring en Bouabid (2019) deden onderzoek naar geweld in

de opvang van amv's.³ Zij schetsen een beeld van het geweld dat in de periode 1990 tot 2018 heeft plaatsgevonden in de verschillende vormen van opvang. De geweldservaringen die Staring en Bouabid rapporteren, variëren van het getuige zijn van automutilatie tot vechtpartijen, psychisch geweld (zoals schelden en intimidatie door medebewoners, of loze dreigingen door medewerkers binnen de opvang) en dader- of slachtofferschap van ongewenste intimiteiten. Hun bevingingen geven geen representatief beeld van het dagelijks leven in de opvang van amv's, maar duidelijk is dat een substantieel gedeelte van deze jongeren in de opvang te maken krijgt met geweld.

Voor amv's die geweld meemaken, kan dat ingrijpend zijn. Staring en Bouabid beschrijven hoe sommigen van hen geweldservaringen naar eigen zeggen snel vergeten, of die relativëren, verwijzend naar erger geweld dat ze in het verleden meemaakten, of naar hun overwegend positieve ervaringen in de opvang. Anderen vertellen over de angst op het moment van het geweld, of over hun wijze van ermee omgaan, bijvoorbeeld door te kiezen voor isolement of door overplaatsing aan te vragen. Zij geven aan moeite te hebben met het aangaan van relaties en het vertrouwen van andere mensen, of hebben hun emoties niet onder controle als ze terugdenken aan het geweld dat ze in de opvang hebben meegemaakt.

Tijdens de opvang spelen ook vaak zorgen over achtergebleven familieleden en spanningen gerelateerd aan de asielprocedure (Thomessen e.a. 2015; Franco 2018; Larrison & Edlins 2019). Omdat de asielprocedure – zeker in periodes van grote instroom – lang duurt, kan dit leiden tot jaren van onzekerheid. Amv's wier asielverzoek is ingewilligd, kunnen binnen drie maanden een aanvraag indienen voor nareis van hun ouders. Verreweg de meesten doen dat. Onzekerheden rond gezinshereniging leiden dan weer vaak tot spanningen: 'Hoe wordt er op mijn verzoek om gezinshereniging beslist, zal het mijn ouders lukken de benodigde papieren bij elkaar te krijgen, en komen ze dan ook daadwerkelijk?' zijn vragen waar de jongeren dan mee zitten.

De jongeren zien over het algemeen reikhalzend uit naar de hereniging met hun ouders. Dit is bekend vanuit de praktijk en we constateerden het ook in een WODC-onderzoek naar de redenen waarom amv's die tijdens de 2015-piek naar Nederland kwamen voor Nederland kozen (Kulu-Glasgow e.a. 2018).

3 Dit in opdracht van de commissie-De Winter, die geweld in de jeugdzorg in bredere zin onderzocht.

Uit onderzoek in Australië bleek dat de onderlinge gehechtheid tussen gezinsleden een belangrijke voorspellende factor is voor succesvolle integratie (McMichael e.a. 2011). De hereniging kan echter ook tot teleurstellingen leiden, omdat rollen en verwachtingen binnen het gezin opnieuw gedefinieerd moeten worden. De jongeren hebben een tijd voor zichzelf moeten zorgen en zijn al gestart met de integratie in Nederland (Schippers 2017). Daarnaast is de kans op emotionele problemen bij ouders groot in de postmigratieperiode en dit geldt sterker voor vluchtelingen dan voor andere migranten, zo wijst een groot longitudinaal Canadees onderzoek uit (Browne e.a. 2017). Op de aanvankelijke euforie van de hereniging kunnen intergenerationele conflicten en spanningen volgen (Choummanivong e.a. 2014) en verkenkend onderzoek van Pharos liet zien dat de hereniging van het gezin problemen met zich mee kan brengen voor zowel de jongere als de ouders (Brummel-Ahlaloum e.a. 2018).

Door wat zij allemaal meemaken hebben amv's een hoog risico op psychopathologie (Bean 2006). Niet alle alleenstaande minderjarigen hebben last van mentale gezondheidsproblemen, maar longitudinaal onderzoek laat zien dat deze bij jongeren die ze wel hebben na zes respectievelijk acht maanden niet afnamen (Vervliet e.a. 2014; zie ook Jensen e.a. 2019). Hoewel effectieve hulp bij trauma zeker mogelijk is, zelfs bij jongeren met een onzeker verblijfsperspectief,⁴ krijgen niet alle amv's die geestelijke gezondheidszorg nodig hebben die ook (Staring & Bouabid 2019; Mitra & Hodes 2019). Zij hebben weliswaar toegang tot de reguliere gezondheidszorg, maar als trauma's al worden herkend, lukt verwijzing naar de geestelijke gezondheidszorg (ggz) niet altijd in verband met taal- en culturele barrières (Slinger e.a. 2016), vermijding als onderdeel van traumatisering, onbekendheid met de ggz, het taboe rond psychische klachten en de angst voor stigma (Pharos-website).⁵

Weerbaarheid en bronnen van steun

Tegelijkertijd moet niet worden vergeten dat amv's ook hebben geleerd om zich te redden in moeilijke omstandigheden en diverse van bovengenoemde en andere auteurs noemen de weerbaarheid, vin-

⁴ Dit blijkt onder meer uit pilotstudies in Duitsland, zie bijv. Pfeiffer & Goldbeck 2017.

⁵ Geraadpleegd in oktober 2019.

dingrijkheid en positieve instelling van amv's (Eide & Hjern 2013) en hun sterke wil om het te redden in het bestemmingsland (Bean e.a. 2007; Schippers 2017). Oppedal en Idsoe (2015) constateren in hun onderzoek zowel een hoog niveau van mentale gezondheidsproblemen als van aanpassing aan de nieuwe situatie, wat volgens hen wellicht de 'agency' van de amv's en hun wil om het te redden reflecteert. Het lukt velen dan ook een bestaan op te bouwen in hun nieuwe omgeving. Wij zagen dat al in een longitudinaal onderzoek in de jaren negentig (Van Wijk-Zielstra e.a. 2001) en we zien het in thesisonderzoeken die momenteel in Groningen lopen naar voormalige amv's die in de periode 1990-2010 in Nederland arriveerden. Ghaeminia e.a. (2017) rapporteren hoe amv's de obstakels overwinnen die zij tegenkomen wanneer zij hun educatieve ambities proberen te realiseren. Bovendien lijken de meeste amv's in hun Nederlandse netwerk ten minste één 'change maker' te hebben: iemand die een (positief) verschil maakt in hun leven (dat kunnen bijvoorbeeld de voogd, mentor of pleegouder zijn, maar ook een docent, of ouders van vrienden) (zie o.a. Uozie & Verkade 2016).

Voorts kunnen afwezige familieleden op afstand steunend zijn. Voor hun rol in het proces van aanpassing van amv's aan hun nieuwe situatie is in onderzoek nog niet zoveel aandacht. Toch kunnen dergelijke banden een belangrijke bron van emotionele steun zijn in termen van het gevoel ergens bij te horen en geliefd en gewaardeerd te zijn. Er lijkt dan sprake te zijn van 'transnational family life', een gezinsleven dat, op afstand voortgezet via telefoon en sociale media, een gevoel van welzijn en eenheid kan bieden (Bryceson 2019; Pérez & Salgado 2019).

De transitie naar zelfstandigheid

Ondank hun weerbaarheid en bronnen van steun is de overgang van amv's naar wettelijke meerderjarigheid een punt van zorg (Bean 2006; ABDTOPConsult 2018). De meeste jongeren hebben rond 18 jaar met diverse veranderingen te maken en er moet veel geregeld worden (Andersson Elffers Felix 2018), maar zij verkeren veelal nog in de in het Westen gebruikelijke periode van 'prolonged adolescence' en kunnen een beroep doen op hun ouders. Amv's echter staan in een voor hen niet-vertrouwde cultuur en in een complexe, bureaucratische samenleving, zonder fysieke aanwezigheid van hun ouders, voor uitdagende

ontwikkelingstaken. Die liggen bijvoorbeeld op het terrein van woonruimte, financiën, onderwijs of werk, vrijetijdsbesteding, sociale contacten en vriendschappen (Spanjaard & Slot 2015). Amv's, die vaak op latere leeftijd in het bestemmingsland aankomen – de meesten zijn bij aankomst in Nederland tussen de 16 en 18 jaar oud –, hebben maar korte tijd om gebruik te kunnen maken van beschikbare begeleiding, voordat die met 18 jaar wegvalt (Wade 2010). Ook komt het voor dat amv's jonger zijn dan zij hebben aangegeven (UNHCR 2019). Amv's hebben, in een periode dat er vaak nog allerlei onzekerheden spelen, bijvoorbeeld rond hun verblijfsrecht of de nareis van ouders, te maken met enerzijds een leven 'on hold' en anderzijds een versnelde transitie naar volwassenheid (Sirriyeha & Ní Raghallaigh 2018). Wanneer zij 18 zijn en de wettelijke voogdij van Nidos eindigt, worden zij strikt genomen geacht zich zelfstandig te kunnen redden. In de praktijk kunnen veel amv's dat dan echter nog niet (zie hierover ook IGJ & IJV 2018). In enkele gevallen is er kortdurende voortgezette hulp na het 18e jaar. Eind 2018 ging het om vijftien jongeren (Nidos 2019). Gemeenten zijn bestuurlijk verantwoordelijk voor vervolghuisvesting, inkomensvoorziening en begeleiding/ondersteuning van amv's met verblijfsrecht die 18 jaar zijn. Nidos maakt, in het kader van een 'warme overdracht' (VNG/Nidos 2017), daarover afspraken met gemeenten. De invulling verschilt per gemeente.⁶ Ook van belang in dit verband zijn de activiteiten van de zogenoemde Connected Youngsters, zes voormalige amv's die werken aan een digitaal platform waar amv's die 18 jaar worden en voormalige amv's ervaringen kunnen uitwisselen en elkaar adviseren (Nidos 2019).

Tot slot

De vraag hoe het amv's vergaat na aankomst in hun bestemmingsland is niet eenduidig te beantwoorden. Door wat zij meemaken, niet alleen voor en tijdens, maar ook na de vlucht, lopen amv's een verhoogd risico op psychopathologie. Niet alle amv's hebben psychische problemen, maar degenen die dat wel hebben, krijgen hiervoor niet altijd hulp. En voor alle amv's geldt dat zij, zonder fysieke aanwezigheid van

6 In VNG 2016 worden voorbeelden beschreven van de voor en door gemeenten gemaakte algemene handreiking voor de ondersteuning van kwetsbare 16-27-jarigen bij de voorbereiding op hun toekomst.

hun ouders, voor dezelfde uitdagende ontwikkelingstaken staan als hun leeftijdsgenoten. Zij moeten daarnaast in het reine komen met wat zij hebben meegemaakt, en zich ook in hoog tempo aanpassen aan veranderde omstandigheden. Veel amv's, die zeker niet alleen kwetsbaar zijn, maar ook hebben laten zien dat zij zich staande kunnen houden onder zware omstandigheden, lijkt dit te lukken. Dit doet niet af aan de plicht om de opvang van deze jongeren zo optimaal mogelijk in te richten, hen te helpen waar nodig en hun transitie naar volwassenheid zo veel mogelijk te faciliteren. Veerman en Greeven (2016) wijzen er in algemene zin op dat de leeftijdsgrens van 18 jaar uit de tijd is en pleiten voor een oprekking daarvan op meer terreinen dan nu het geval is. Het zou amv's zeker helpen als die leeftijdsgrens, waar nodig, flexibel gehanteerd zou kunnen worden.

Literatuur

ABDTOPConsult 2018

ABDTOPConsult, *Evaluatie nieuw opvangmodel alleenstaande minderjarige vreemdelingen*, Den Haag: ABDTOPConsult 2018.

Andersson Elffers Felix 2018

Andersson Elffers Felix, *En dan ben je volwassen*, Utrecht: Andersson Elffers Felix 2018.

Bean 2006

T.M. Bean, *Assessing the psychological distress and mental healthcare needs of unaccompanied refugee minors in the Netherlands* (diss. Leiden), Rotterdam: Optima 2006.

Bean e.a. 2006

T. Bean, E. Eurelings-Bontekoe & P. Spinhoven, 'Course and predictors of mental health of unaccompanied refugee minors in the Netherlands: One year follow-up', *Social Science & Medicine* (64) 2006, afl. 6, p. 1204-1215.

Bean e.a. 2007

T. Bean, I. Derluyn, E. Eurelings-Bontekoe, E. Broekaert e.a., 'Comparing psychological distress, traumatic stress reactions, and experiences of unaccompanied refugee minors with experiences of adolescents accompanied by parents', *The Journal of Nervous and Mental Disease* (195) 2007, afl. 4, p. 288-297.

Browne e.a. 2017

D.T. Browne e.a., 'Emotional problems amongst recent Canadian immigrants and parenting status: Findings from a national longitudinal study of immigrants in Canada', *PLOS ONE* (12) 2017, afl. 4, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0175023>.

Brummel-Ahlaloum e.a. 2018

J. Brummel-Ahlaloum, T. Andriessen, E. Smal & R. Kawous, *Welzijn en gezondheid van gezinsherenigers. Een verkenning*, Utrecht: Pharos 2018.

Bryceson 2019

D.F. Bryceson, 'Transnational families negotiating migration and care life cycles across nation-state borders', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 2019, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1547017>.

Choumanivong e.a. 2014

C. Choumanivong, G.E. Poole & A. Cooper, 'Refugee family reunification and mental health in resettlement', *Kotuitui. New Zealand Journal of Social Sciences on-line* (9) 2014, afl. 2, p. 89-100.

Clayton 2019

S. Clayton, 'Voices of separated migrant youth', in: S. Clayton, A. Gupta & K. Willis (red.), *Unaccompanied young migrants. Identity, care and justice*, Bristol: Bristol University Press/Policy Press 2019, p. 105-114.

De Opbouw/Nidos 1990-2010

De Opbouw/Nidos, *Jaarverslagen 1990-2010*, Utrecht: Stichting De Opbouw en Stichting Nidos 1990-2010.

Eide & Hjern 2013

K. Eide & A. Hjern, 'Unaccompanied refugee children: Vulnerability and agency', *Acta Paediatrica* (102) 2013, afl. 7, doi:10.1111/apa.12258.

Franco 2018

D. Franco, 'Trauma without borders. The necessity for school-based interventions in treating unaccompanied refugee minors', *Child and Adolescent Social Work Journal* (35) 2018, p. 551-565.

Ghaeminia e.a. 2017

S. Ghaeminia, H. Ghorashi & M. Crul, 'Grootse dromen, uitgekomen? Kansen en obstakels in de schoolloopbaan van alleenstaande minderjarige asielzoekers', *Mens en Maatschappij* (4) 2017, p. 421-445.

Herweijer 2017

M. Herweijer, 'In de kinderschoenen. Naar een volwassen benadering van het belang van het kind in het vreemdelingenrecht', *Asiel- en Migrantenrecht* (8) 2017, p. 341-345.

Hodes 2019

M. Hodes, 'New developments in the mental health of refugee children and adolescents', *Evidence-Based Mental Health* (22) 2019, p. 72-76.

Van der Hoeven & De Kort 1984

E. van der Hoeven & H. de Kort, *Opvang en begeleiding van Vietnamese voogdijpupillen*, Den Haag: Coördinatiecommissie wetenschappelijk onderzoek kinderbescherming 1984.

IGJ & IJV 2018

Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, Inspectie Justitie en Veiligheid, *Zelfstandig verder? De opvang en begeleiding van alleenstaande minderjarige vreemdelingen*, Utrecht: IGJ & IJV 2018.

Jensen e.a. 2019

T.K. Jensen, A. Solheim Skar, E.S. Andersson & M. Skogbrott Briekland, 'Long-term mental health in unaccompanied refugee minors: Pre- and post-flight predictors', *European Child & Adolescent Psychiatry* 2019, <https://doi.org/10.1007/s00787-019-01340-6>.

Kalverboer e.a. 2017

M. Kalverboer e.a., 'Unaccompanied minors in the Netherlands and the care facility in which they flourish best', *Child and Family Social Work* (2) 2017 p. 587-596.

Kulu-Glasgow e.a. 2018

I. Kulu-Glasgow, S. Noyon & M. Smit, *Unaccompanied minor asylum seekers in the Netherlands. Choice or chance?*, Den Haag: WODC 2018.

Larrison & Edlins 2019

J. Larrison & M. Edlins, 'Navigating the migration process alone. Unaccompanied minors experiences in the United States', in: I. Kulu-Glasgow, M. Smit & I. Sirkeci (red.), *Unaccompanied children: From migration to integration*, Londen: Transnational Press London 2019, p. 95-107.

McMichael e.a. 2011

C. McMichael, S.M. Gifford & I. Correa-Velez, 'Negotiating family, navigating resettlement: Family connectedness amongst resettled youth with refugee backgrounds living in Melbourne, Australia', *Journal of Youth Studies* (14) 2011, p. 179-195.

Mitra & Hodes 2019

R. Mitra & M. Hodes, 'Prevention of psychological distress and promotion of resilience amongst unaccompanied refugee minors in resettlement countries', *Child: Care, Health and Development* (45) 2019, p. 198-215.

Müller e.a. 2019

L. Müller, K. Buter, R. Rosner & J. Unterhitzenberger, 'Mental health and associated stress factors in accompanied and unaccompanied refugee minors resettled in Germany. A cross-sectional study', *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* (13) 2019, afl. 8, <https://doi.org/10.1186/s13034-019-0268-1>.

Nidos 2019

Nidos, *Jaarverslag 2018*, Utrecht: Nidos 2019.

O'Higgins e.a. 2018

A. O'Higgins, E.M. Ott & M.W. Shea, 'What is the impact of placement type on educational and health outcomes of unaccompanied refugee minors? A systematic review of the evidence', *Clinical and Family Psychology Review* (21) 2018, p. 1354-365, <https://doi.org/10.1007/s10567-018-0256-7>.

Oppedal & Idsoe 2015

B. Oppedal & T. Idsoe, 'The role of social support in the acculturation and mental health of unaccompanied minor asylum seekers', *Scandinavian Journal of Psychology* (56) 2015, p. 201-211.

Pérez & Salgado 2019

K.M. Pérez & M.M. Salgado, '"Unaccompanied" minors? Accompanied foreign minors, families and new technologies', *Journal of International Migration & Integration* (20) 2019, p. 121-136.

Pfeiffer & Goldbeck 2017

E. Pfeiffer & L. Goldbeck, 'Evaluation of a trauma-focused group intervention for unaccompanied young refugees: A pilot study', *Journal of Traumatic Stress* (30) 2017, <https://doi.org/10.1002/jts.22218>.

Plener e.a. 2017

P. Plener, R. Groschwitz, E. Brähler, T. Sukale & J. Fegert, 'Unaccompanied refugee minors in Germany: Attitudes of the general population towards a vulnerable group', *European Child & Adolescent Psychiatry* (26) 2017, p. 733-742.

Schippers 2017

M. Schippers, *Kinderen gevlucht en alleen*, Utrecht: Nidos 2017.

Sirriyeha & Ní Raghallaigh 2018

A. Sirriyeha & M. Ní Raghallaigh, 'Foster care, recognition and transitions to adulthood for unaccompanied asylum seeking young people in England and Ireland', *Children and Youth Services Review* (9) 2018, p. 89-97.

Slinger e.a. 2016

K. Slinger, T. Peters & S. Goosen, 'De organisatie van de (jeugd)gezondheidszorg voor asielzoekers- en vluchtelingen-kinderen', *Tijdschrift voor jeugd-gezondheidszorg* (48) 2016, p. 90-93.

Spanjaard & Slot 2015

H. Spanjaard & W. Slot, 'Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook. Een "update" van het competentiemodel', *Kind & Adolescent Praktijk* (3) 2015, p. 14-21.

Staring & Aarts 2010

R. Staring & J. Aarts, *Jong en illegaal in Nederland. Een beschrijvende studie naar de komst en het verblijf van onrechtmatig verblijvende (voormalige) alleenstaande minderjarige vreemdelingen en hun visie op de toekomst*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.

Staring & Bouabid 2019

R. Staring & A. Bouabid, *Sectorstudie Geweld in de opvang van alleenstaande minderjarige vreemdelingen (1990-2018)*, Rotterdam: Erasmus School of Law 2019.

Thomessen e.a. 2015

S.A. Thomessen, P. Corcoran & B. Todd, 'Experiences of arriving to Sweden as an unaccompanied asylum-seeking minor from Afghanistan. An interpretative phenomenological analysis', *Psychology of Violence* (4) 2015, p. 374-383.

UNHCR 2019

UNHCR, *In de eerste plaats een kind. Bevindingen, aanbevelingen en oplossingen in het belang van alleenstaande minderjarige vreemdelingen in Nederland*, Den Haag: UNHCR 2019.

Uzozie & Verkade 2016

A. Uzozie & M. Verkade, *Volg je dromen tot je niet langer kunt leven*, Vrienden van SAMAH 2016.

Veerman & Greeven 2016

P. Veerman & P. Greeven, 'Oprekken van de leeftijdsgrens (kind-volwassene) is noodzakelijk', *Jeugdbeleid* (10) 2016, p. 115-125.

Vervliet e.a. 2014

M. Vervliet, J. Lammertyn, E. Broekaert & I. Derluyn, 'Longitudinal follow-up of the mental health of unaccompanied refugee minors', *European Child & Adolescent Psychiatry* (5) 2014, p. 337-346.

VNG 2016

VNG, *Van 18-min naar 18-plus. Handreiking voor gemeenten bij de overgang van jeugd naar volwassenheid*, Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten 2016.

VNG/Nidos 2017

VNG/Nidos, *Overdracht van amv's die 18 jaar worden*, Den Haag/Utrecht: Vereniging van Nederlandse Gemeenten/Nidos 2017.

VWN 2010

VWN, *Vluchtelingen in getallen*, Amsterdam: Vluchtelingenwerk Nederland 2010.

VWN 2019

VWN, *Vluchtelingen in getallen*, Amsterdam: Vluchtelingenwerk Nederland 2019.

Wade 2010

J. Wade, 'Preparation and planning for unaccompanied asylum-seeking and refugee young people leaving care in England', in: E.J. Knorth, M.E. Kalverboer & J. Knot-Dickscheit (red.), *INSIDEOUT. How interventions in child and family care work*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant 2010.

Van Wijk-Zielstra e.a. 2001

E.M. van Wijk-Zielstra, M.A.E. Thomeer-Bouwens & M. Smit, *Ik heb het achter mijn rug gezet. Voormalige alleenstaande minderjarige asielzoekers in Nederland*, Leiden: Universiteit Leiden 2001.